

Розвиток соціальної та громадянської компетентностей старшокласників засобами телекомунікаційних проектів

Світлана МАЛАХОВА,

директор Єнакієвського навчально-виховного комплексу №2 Єнакієвської міської ради Донецької області,

Тетяна АПАЛЬКОВА,

заступник директора Єнакієвського навчально-виховного комплексу №2 Єнакієвської міської ради Донецької області,

Наталія ФОКІНА,

заступник директора з виховної роботи Єнакієвського навчально-виховного комплексу №2 Єнакієвської міської ради Донецької області

Взаємодія держави і громадянського суспільства є одним із найважливіших факторів розвитку суспільного життя. Дослідження українських учених-політологів О.І. Косілової [1], С.Г. Рябова [4], О.Г. Чувардинського [5] та ін. засвідчують, що краще розвинена держава як демократична, соціально-правова, то більше вона орієнтована на співпрацю з громадянським суспільством, забезпечення прав і свобод людини, здійснення соціального захисту населення. Водночас рівень розвитку громадянського суспільства, його інтереси та цілі визначають основні напрями модернізації держави, надають більшій ефективності її соціальним функціям.

Пріоритетною цінністю громадянського суспільства є людина-громадянин в усій повноті громадянських прав, свобод та обов'язків. Рівень свободи людини-громадянина у державі залежить від активності громадян, а ефективне функціонування інститутів громадянського суспільства значною

мірою співвідноситься з можливостями реалізації ними своїх прав і свобод, вироблення та практичного застосування дієвих механізмів коригування діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування з урахуванням інтересів і потреб громадян.

Необхідність реалізації старшокласниками своїх соціальних та громадянських прав актуалізує проблему формування і розвитку в них соціальної та громадянської компетентностей, які уможливають вирішення учнівською молоддю в сучасному та дорослому житті особистих і громадських проблем.

У ході експериментальної роботи всеукраїнського рівня педагогічний колектив Єнакієвського навчально-виховного комплексу №2 поряд із використанням сучасних виховних технологій досліджував потенційні можливості телекомунікаційних проектів у розвитку соціальної та громадянської компетентностей старшокласників.

Опрацювання науково-практичних засад формування та розвитку в учнів досліджуваних феноменів, розроблених науковими керівниками експерименту Г.А. Назаренко [3] та Г.І. Ломакіною [2], дало змогу педагогічному колективу закладу усвідомити сутність, структуру, критерії та рівні розвитку, а також особливості виховного процесу, спрямованого на формування і розвиток соціальної та громадянської компетентностей учнів старших класів.

Соціальна компетентність визначається як базисна інтегративна якість особистості старшокласника – члена українського соціуму, яка відображає досягнення особистості в налагодженні й розвитку відносин з іншими людьми, забезпечує опанування соціального досвіду й надає можливість ефективно поводитися залежно від ситуації та відповідно до прийнятих у соціумі норм. Особистість,

якій притаманна соціальна компетентність, усвідомлює механізми функціонування *соціальної сфери життя громадянського суспільства* та свою роль у ньому, здатна жити й ефективно співпрацювати з іншими, спроможна активно досліджувати соціальне оточення з погляду загальнолюдських цінностей, прагне до створення якісніших соціальних умов і намагається здійснювати активну діяльність щодо перетворення соціальної дійсності, набуває позитивний соціальний досвід, спроможна розв'язувати конфлікти за принципами демократичного права, самостійно приймати рішення й відповідати за їх наслідки, виявляє співчуття до оточуючих і піклується про довкілля.

Соціальна компетентність стосується сфери відносин громадянина з іншими людьми, які є не лише представниками певної соціальної спільноти, а й громадянами України, членами громадянського суспільства. Отже, соціальна компетентність взаємопов'язана із громадянською компетентністю особистості.

Громадянська компетентність стосується відносин особистості-громадянина з державою, інститутами влади та іншими громадянами, тобто це компетентність щодо *політичної сфери життя громадянського суспільства*. Старшокласник – носій громадянської компетентності усвідомлює свою належність до громади, причетність до її демократичної культури через права та обов'язки, відчуває свою спроможність впливати на те, що відбувається у державі, з повагою ставиться до демократично обраної влади та виявляє готовність співпрацювати з органами державної влади та місцевого самоврядування для розв'язання суспільно значущих проблем. Відповідальний, законослухняний й водночас готовий у демократичний спосіб захищати свої права і свободи шляхом активної дії в суспільстві, відповідно до вікових особливостей набуває досвід участі в громадянських процесах.

З метою ефективної реалізації завдань дослідно-експериментальної роботи, зокрема для розроблення функціонально-змістової моделі розвитку соціальної та громадянської компетентностей старшокласників засобами телекомунікаційних проектів, було організовано роботу п'яти тимчасових творчих колективів учителів за такими напрямками: «Розробка моделі розвитку соціальної компетентностей старшокласників» (керівник І.О. Травкіна), «Розробка моделі розвитку громадянської компетентності старшокласників» (керівник Т.В. Апалькова), «Теоретичні засади використання телекомунікаційних проектів у навчально-виховній діяльності школи» (керівник І.С. Бокова), «Створення діагностичного інструментарію дослідно-експериментальної роботи» (керівник О.В. Фільчакова), «Створення методичного супроводу розвитку соціальної та громадянської компетентностей старшокласників засобами телекомунікаційних проектів» (керівник С.О. Малахова).

Педагогічні завдання формування соціальної та громадянської компетентностей старшокласників

були визначені відповідно до вікових особливостей розвитку юнаків та дівчат. Виявлено, що розвиток досліджуваних компетентностей пов'язаний із соціальним навчанням, громадянською просвітою, участю в перетворенні дійсності, виховним процесом.

Тимчасовими творчими колективами вчителів було опрацьовано наявні моделі формування та розвитку соціальної компетентності: охоплення індивіда соціальною практикою; усунення суперечностей між персональною та соціальною компетентностями шляхом їх гармонізації на основі соціально-психологічного тренінгу; елітспрямоване соціальне навчання; створення ефективних умов для життя, навчання, діяльності та спілкування.

У результаті цієї роботи педагогічний колектив школи визначив, що ефективним шляхом розвитку соціальної та громадянської компетентностей старшокласників в умовах нашого навчально-виховного комплексу може виявитися організація проектної діяльності учнів засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Творчі колективи педагогів розробили методичні рекомендації щодо використання телекомунікаційних проектів у навчальній та виховній діяльності, які стали у нагоді під час реалізації завдань експерименту, а також інструктивні матеріали, а саме: технологічну карту та інструкції з організації та проведення науково-методичної й дослідно-експериментальної роботи; критерії та показники розвитку соціальної і громадянської компетентностей старшокласників; рекомендації координаторам щодо оформлення результатів проектної роботи.

Важливим для підготовки педагогічного колективу до роботи в умовах експерименту стало проведення педагогічних читань науково-методичних видань за такою тематикою: «Методика організації та впровадження інтерактивних форм навчання та виховання учнів засобами телекомунікаційних проектів», «Педагогічний супровід розвитку соціальної та громадянської компетентності учнів через діяльність молодіжних клубів та органів учнівського самоврядування», «Оновлення змісту сучасної шкільної освіти засобами створення соціальної реклами «Зверніть увагу!», «Не можу бути байдужим»; «Організація технічної підтримки проектної діяльності», «Психолого-педагогічні умови формування соціальної та громадянської компетентності учнів засобами телекомунікаційних проектів».

Апробація у ході формувального етапу дослідно-експериментальної роботи розробленої педагогічним колективом школи спільно з науковими керівниками експерименту функціонально-змістової моделі розвитку соціальної та громадянської компетентностей старшокласників засобами телекомунікаційних проектів відбувалася відповідно до таких основних ідей:

– у рамках телекомунікаційних проектів спрямування старшокласників на активну діяльність щодо вирішення соціальних проблем свого населеного пункту, залучення учнів до життя місцевої громади;

– створення умов для гармонійного поєднання використання інформаційно-комунікаційних технологій з безпосередньою соціальною та громадянською діяльністю (на основі співпраці органів учнівського самоврядування з громадськими організаціями, органами державної влади та місцевого самоврядування);

– стимулювання соціальної та громадянської активності старшокласників, створення комфортної атмосфери для виявлення ними своєї соціальної та громадянської позиції.

Основна увага приділялася вихованню у старшокласників системи громадянських та соціальних цінностей, що визначає їхню поведінку як суб'єктів соціальної спільноти і громадянського суспільства.

Змістовий компонент моделі розвитку громадянської та соціальної компетентностей старшокласників засобами телекомунікаційних проєктів охоплював індивідуальні, групові та колективні форми роботи, що реалізовувалися в навчально-виховному процесі, додатковій освіті та як компоненти інформаційно-комунікаційного виховного простору. Основними методами розвитку громадянської та соціальної компетентностей старшокласників визначено пошукові (метод проєктів, телеконференції, соціальні дослідження, змагання у творчих конкурсах соціально-громадянського спрямування) та інноваційні (віртуальні ігри, проєкти, подорожі та зустрічі, використання ІКТ під час проведення заходів соціально-громадянської тематики).

Для реалізації розробленої моделі забезпечувалося виконання таких функцій: *управлінської* (створення умов для ефективної діяльності всіх підсистем моделі); *дидактичної* (створення під час навчального процесу умов для соціального та громадянського становлення особистості старшокласника, залучення до життя місцевої громади); *виховної* (забезпечення умов для виховання компетентного громадянина, залучення молоді до активної громадянської діяльності та сприяння її успішній соціалізації, формування у старшокласників особистісно-ціннісного ставлення до подій соціальної та політичної сфер життя громадянського суспільства); *науково-методичної* (вдосконалення навчально-виховного процесу шляхом використання інноваційних технологій та новітніх методик організації життєдіяльності особистості у місцевій громаді); *суспільно-педагогічної* (налагодження зв'язків навчального закладу з громадою, ініціювання та створення на базі школи центрів громадянської активності місцевої спільноти, підвищення особистої відповідальності учнівської молоді через партнерську співпрацю з місцевою громадою).

З метою розвитку громадянської та соціальної компетентностей старшокласників на формувальному етапі дослідження були апробовані різні види телекомунікаційних проєктів, тематика яких корелювалася з критеріями і показниками сформованості досліджуваних компетентностей.

Різні види телекомунікаційних проєктів комплексно поєднували інформаційно-комунікаційні та інші інноваційні технології – телеконференції, соціальні дослідження, змагання у творчих конкурсах соціально-громадянського спрямування, віртуальні подорожі та зустрічі, дискусії та дебати.

Усвідомленню старшокласниками своєї приналежності до громади, причетності до її демократичної культури шляхом вивчення нормативно-правових документів сприяли дослідницький інтернет-проєкт «Я пишаюся тобою, Україно!» та відеоконференція «Мої права та обов'язки як члена громадянського суспільства», у ході якої учні на основі рефлексії визначали свої роль і місце у громаді. Участь в інтернет-проєкті допомогла старшокласникам отримати більше інформації про свою країну, її історію та культуру, людей, які зробили значний внесок у розвиток народного господарства, спорт та культуру. Здійснення рефлексії та оцінювання власної діяльності шляхом обміну думками в режимі форуму, віртуального захисту творчих робіт на сайті школи засвідчило, що юнаки та дівчата у ході роботи над проєктом вкотре відчули гордість за свою країну та український народ.

Конкурс проєктів соціальної реклами «Зверніть увагу!», розміщений на сайті школи (<http://yentakieve-nvk2.edukit.dn.ua>), сприяв формуванню у старшокласників творчого та критичного мислення, вміння працювати із суспільно-політичною та соціальною інформацією. Основними завданнями проєкту визначено: формування в учнів громадянської відповідальності, правової свідомості, ініціативності та самостійності, а також здатності до успішної соціалізації, підвищення ефективності навчально-виховного потенціалу освітнього закладу шляхом використання технології створення соціальної реклами, привернення уваги суспільства до розв'язання проблем екології, охорони здоров'я тощо.

Під час роботи над проєктом старшокласники усвідомили, що соціальна реклама – це форма масової комунікації, змістовою основою якої є інформація про соціальні проблеми суспільства, що адресована великій кількості людей з метою стимулювання їхньої громадянської та соціальної активності. Соціальна реклама є засобом розповсюдження соціально значущих цінностей, стимулювання громадянської та соціальної відповідальності. Результатом роботи учнів старших класів стали рекламні плакати, буклети з пропаганди здорового способу життя, охорони довкілля, мультимедійні презентації «Забруднення води хімічною продукцією», «Вплив товарів побутової хімії на оточуюче середовище», «Батарейки в нашому житті», «Вплив виробничого пилу на організм людини», відеоролики «Утилізація побутових відходів», «Про шкідливі звички», «Курити – це дуже шкідливо» тощо.

Формуванню лояльного ставлення до демократично обраної влади, готовності співпрацювати з нею на різних рівнях для розв'язання суспільно

значущих проблем і набуття позитивного соціального досвіду сприяла робота молодіжних клубів «Без галстукoff», «Speak English Club», у рамках яких відбувалися зустрічі з керівниками міста – міським головою В.В. Олійником, заступником міського голови, начальником відділу культури В.Г. Крохмалюк, ознайомлення з офіційними сайтами органів влади (державними, регіональними, місцевими), звернення до влади з пропозицією співпраці.

У ході формування етапу експерименту було організовано роботу віртуального правового гуртка «Уроки демократії», що мав на меті виховання у старшокласників відповідальності, законслухняності й водночас готовності демократичними способами захищати свої права та свободи через активну соціальну дію. Цій меті була підпорядкована діяльність правового лекторію «Є право – є надія», який організовувався на основі оптимального використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Формування готовності брати участь у житті країни, спроможності активно досліджувати соціальне оточення з погляду загальнолюдських цінностей – мета телекомунікаційного проекту «Гордість громади». Його завдання полягали у формуванні в старшокласників готовності бути спадкоємцями духовних надбань українського народу, вихованні духовно-моральної культури, створення умов для вільного формування власної світоглядної позиції. У ході роботи над проектом учні працювали за двома напрямками: «Ми – нащадки козацького роду» та «Ніщо не забуто, ніхто не забутий». Вони розмістили на сайті школи репортажі та фотоколажі про позакласні заходи, присвячені дослідженню козацької слави та героїчного минулого України, зустрічі з ветеранами Великої Вітчизняної війни, героями партизанського руху, дітьми війни, учасниками післявоєнної відбудови, видатними жінками м. Єнакієвого, про подорожі до козацької застави (м. Макіївка), на острів Хортицю. Музейна експозиція та віртуальний музей «Донбасівці в боях за Одесу» за матеріалами напряму «Ніщо не забуто, ніхто не забутий» здобула перше місце в обласному конкурсі «Вахта Пам'яті» у номінації «Оформлення музейної експозиції». За участю учнів у творчо-дослідницькому практико спрямованому телекомунікаційному проекті «Гордість громади» було випущено електронну газету.

У рамках клубу «Мережеві групи співпраці» школярі створили сайт (<http://yenakieve-nvk2.edukit.dn.ua>), на сторінках якого учнівське самоврядування має змогу провести електронне голосування, а старшокласники – скористатися електронною дошкою оголошень чи залишити власні враження від проведених заходів. Розміщені на сайті матеріали спрямовані на формування в учнів прагнення до створення якісно кращих соціальних умов, стимулювання їхньої активної діяльності щодо перетворення соціальної дійсності та набуття досвіду участі в громадських процесах.

Метою інтернет-проекту «Ми чуємо Тебе, Тарасе, кризь століття» було вдосконалення навичок науково-дослідницького пошуку на основі використання ІКТ, формування вміння інтерпретувати суспільно значущу інформацію, виховання почуття національної єдності, гордості за кращих представників свого народу.

Соціально-громадянський інтернет-проект «У чийх руках доля України?» спрямований на формування особистості старшокласника, якій притаманні демократична громадянська культура, готовність до компетентної участі в житті держави, на виховання толерантності, поваги до своєї країни, уміння долати суспільні стереотипи.

Для розвитку соціальної компетентності в школі розроблена система соціального проектування, що спрямована на благоустрій міста, відновлення соціально важливих громадських об'єктів, допомогу соціально незахищеним верствам населення, профілактику негативних явищ життя громади. Це сприяло ефективному вихованню у старшокласників таких якостей, як ініціативність, толерантність, комунікативність, вміння працювати в команді.

Розуміння учнями соціальної дійсності та активне ціннісне ставлення до неї, прагнення самостійно приймати рішення, відповідати за їх наслідки, здатність до співчуття проблемам оточуючих, неприйняття насильства, піклування про довкілля культивувались у ході соціального практико орієнтованого інтернет-проекту «Ми – захисники природи» (<http://yenakieve-nvk2.edukit.dn.ua>). Його роботу було спрямовано на формування почуття співпричетності до всього живого, гуманного ставлення до навколишнього світу та прагнення проявити турботу про збереження природи. Завдання проекту – усвідомлення старшокласниками знань про екосистемну організацію природи Землі в межах середовища проживання людини, створення екологічно сприятливого довкілля школи; реалізація учнівсько-батьківської проектно-дослідницької діяльності «Екологічна тропка моєї родини». У рамках цього проекту було проведено 24 акції: «Мій дім – моя планета» (трудова десант, вікторина, фотосесія «Стежками рідної природи», соціопитування мешканців міста «Чисте місто: чим я можу допомогти?», створення презентації «Екологія нашого міста»), «Екологічна тропка моєї родини», «Чарівна екологія душі», «Уроки доброти», «Ідальня для пернатих», «Ялинка – господиня лісу», «Земля – блакитна планета» тощо.

Екологічний телекомунікаційний проект «Рідній природі – на підмогу» сприяв формуванню екологічної свідомості, розвитку ставлення до проблем екології як до особистісно важливих, пов'язаних із власною системою цінностей. Старшокласники організували збір макулатури, екологічний рейд, виступ агітбригади «Бережіть воду», підготували репортажі про свою роботу в міській газеті «Єнакієвський рабочий», «За металл» та виступ на міському радіо, склали листівки-звернення до громадян з

проблеми збереження екології рідного краю, провели анкетування на тему «Чим ти можеш допомогти природі рідного міста?». Реалізація соціальних та екологічних проектів здійснювалася у співпраці з провідним підприємством міста – «МЕТІНВЕСТом», міським центром здоров'я, Єнакіївським міським учнівським парламентом.

Результати всіх телекомунікаційних проектів творча група вчителів оформила в «Електронну скарбничку» (<http://yentakieve-nvk2.edukit.dn.ua>). Вони стали основою розробленого методичного посібника з розвитку соціальної та громадянської компетентностей засобами телекомунікаційних проектів, презентувалися на обласному семінарі методистів з виховної роботи при Донецькому інституті післядипломної педагогічної освіти.

Результати поточного моніторингу та контрольного діагностування засвідчили ефективність функціонально-змістової моделі розвитку соціальної та громадянської компетентностей учнів старших класів на основі використання практико спрямованих телекомунікаційних проектів. Педагогічний колектив школи розробив методичні рекомендації з використання виховного потенціалу телекомунікаційних проектів в організації природовідповідної участі старшокласників у політичній та соціальній сферах життя місцевої громади, українського суспільства та держави. Тимчасові творчі колективи педагогічних працівників зібрали діагностичний інструментарій для моніторингу рівня розвитку соціальної та громадянської компетентностей старшокласників, розробили модель методичної роботи з підготовки вчителів до використання телекомунікаційних проектів у розвитку досліджуваних феноменів. Вони з радістю готові ознайомити зі своїми творчими напрацюваннями педагогів, які не байдужі до досліджуваної проблеми.

Література

1. *Косілова О.І.* Громадянське суспільство і держава: моделі взаємовідносин / О.І. Косілова // Політологічний вісник. – 2006. – Вип. 22. – С. 90–100.
2. *Ломакіна Г.І.* Громадянськість як якість суб'єкта громадянського суспільства / Г.І. Ломакіна // Матеріали за 8-ю міжнародною науковою практичною конференцією [«Научний потенціал на світлі», (Софія, 2012). – Том 8. – Педагогічні науки. – «Бял ГРАД-БГ» ООД. – 88 с.
3. *Назаренко Г.А.* Теоретичні засади виховання культури демократизму учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів [Посібник] / Г.А. Назаренко. – Черкаси: ЧОІПОПП, 2012. – 120 с.
4. *Рябов С.Г.* Політичні уявлення як складова змісту сучасної політичної культури // Соціальні уявлення молоді: особливості та шляхи формування; за ред. І.В. Жадан. – К.: Саммит-книга, 2007. – С. 183–202.
5. *Чувардинський О.Г.* Громадянське суспільство в Україні: становлення, функціонування, перспективи розвитку / О.Г. Чувардинський. – К. – Ніжин, 2006. – 276 с.

Анонси

Світлана МАЛАХОВА, Тетяна АПАЛЬКОВА, Наталія ФОКІНА

Розвиток соціальної та громадянської компетентностей старшокласників засобами телекомунікаційних проектів

У статті висвітлюються основні результати дослідно-експериментальної роботи Єнакіївського навчально-виховного комплексу №2 Єнакіївської міської ради Донецької області з проблеми розвитку соціальної та громадянської компетентностей старшокласників. Презентується апробований педагогічним колективом закладу комплекс методів і технологій виховання досліджуваного феномену засобами практико спрямованих телекомунікаційних проектів, які оптимально поєднують інформаційно-комунікаційні та інші інноваційні технології.

Ключові слова: компетентність, громадянська компетентність, соціальна компетентність, практико спрямований телекомунікаційний проект.

Светлана МАЛАХОВА, Татьяна АПАЛЬКОВА, Наталия ФОКИНА

Развитие социальной и гражданской компетентностей старшекласников средствами телекоммуникационных проектов

В статье освещаются основные результаты опытно-экспериментальной работы Енакиевского учебно-воспитательного комплекса №2 Енакиевского городского совета Донецкой области по проблеме воспитания социальной и гражданской компетентностей старшекласников. Представляется апробированный педагогическим коллективом учреждения комплекс методов и технологий воспитания исследуемого феномена средствами практико-направленных телекоммуникационных проектов, оптимально соединяющих информационно-коммуникационные и другие инновационные технологии.

Ключевые слова: компетентность, гражданская компетентность, социальная компетентность, практико-направленный телекоммуникационный проект.

Svitlana MALAKHOVA, Tetyana APALKOVA, Nataliya FOKINA

The development of social and civic competence of senior pupils by means of telecommunication projects

The article is devoted to the main results of the experimental work of Yenakievo educational complex №2 of Yenakievo City Council of Donetsk region on the issue of senior pupils' social and civic competence. The teaching staff of the institution tested a set of methods and techniques of education of the phenomenon studied by means of practically aimed telecommunication projects, optimally combining ICT and other innovative technologies.

Keywords: competence, civic competence, social competence, practically aimed telecommunication project.